

Анотація

Яницька І. А. Процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами. — Стаття.

Досліджено правовий статус, розкрито суть та зміст такого інституту цивільного процесу, як усиновлення. Проведено аналіз та порядок його застосування на сучасному етапі. Досліджено процесуальні особливості оформлення усиновлення громадянами України та іноземними громадянами.

Ключові слова: усиновлення, діти-сироти, сім'я, батьки, усиновлювач, іноземні громадяни.

Аннотация

Яницкая И. А. Процессуальные особенности оформления усыновления гражданами Украины и иностранными гражданами. — Статья.

Исследован правовой статус, раскрыта сущность и значение такого института гражданского процесса, как усыновление. Проведен анализ порядка его применения на современном этапе. Исследованы процессуальные особенности оформления усыновления гражданами Украины и иностранными гражданами.

Ключевые слова: усыновление, дети-сироты, семья, родители, усыновители, иностранные граждане.

Summary

Janitskaja I. A. Procedural characteristics of registration of adoption by citizens of Ukraine and foreign citizens. — Article.

It is investigated legal status, it is opened essence and value of such institute of civil process, as adoption. Also it is carried out the analysis and an order of its application at the present time. It is investigated remedial features of registration of adoption by citizens of Ukraine and foreign citizens.

Keywords: adoption, children-orphans, a family, parents, adoptive fathers, foreign citizens.

УДК 347.632.1

О. М. Ганкевич-Журавльова

ПРО ОСІБ, ЯКІ МАЮТЬ ПРАВО ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ ПРО ВИЗНАННЯ БАТЬКІВСТВА

Постановка проблеми. Згідно з ч. 3 ст. 128 СК України позов про визнання батьківства може бути пред'явлений: матір'ю; опікуном, піклувальником дитини; особою, яка утримує та виховує дитину; самою дитиною, яка досягла повноліття, а також особою, яка вважає себе батьком дитини [1].

На перший погляд, перелік осіб, наділених правом пред'явлення позову до суду про визнання батьківства, не викликає зауважень, але процесуальне становище цих осіб залишається спірним.

Аналіз досліджень даної проблеми. Дослідженню кола осіб, які мають право пред'явити до суду позов про визнання батьківства, материнства в юридичній науці приділено значну увагу. Серед наукових досліджень, які безпосередньо стосуються даної проблематики, варто виокремити праці М. В. Антокольської,

І. В. Жилінкової, Н. М. Кострової, З. В. Ромовської, С. Я. Фурси, Ю. С. Червоного.

Але, незважаючи на чисельність наукових праць з визначеної тематики, жодного наукового дослідження питання кола осіб, які мають право на пред'явлення позову про визнання батьківства не було.

Основною метою статті є визначення на основі теоретичного аналізу та з урахуванням правозастосовної практики кола осіб, які мають право пред'явлення позову про визнання батьківства в контексті ч. 3 ст. 128 СК України.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що ч. 3 ст. 128 СК України конкретизовано коло осіб, які мають право пред'явити до суду позов про визнання батьківства, процесуальне становище цих осіб залишається спірним. Така ситуація пояснюється відсутністю в ч. 3 ст. 128 СК України чіткого розуміння, хто з перелічених суб'єктів звернення до суду є позивачем, а хто діє в інтересах інших осіб.

З цього приводу в юридичній літературі не вщухають дискусії. Одні науковці вважають, що позивачами у справах про визнання батьківства є матір і дитина [2, с. 13], інші — сама дитина [3, с. 68], на думку третьої групи вчених позивачем виступає будь-яка заінтересована особа [4, с. 61].

Характерною ознакою, за допомогою якої в теорії цивільно-процесуального права відрізняють сторони, є наявність між ними матеріально-правового зв'язку. У справах про визнання батьківства такий зв'язок виявляється лише між дитиною та її батьком, оскільки суть рішення про батьківство зводиться до підтвердження наявності чи відсутності матеріального правовідношення між дитиною та її кровним батьком.

Мати, подаючи позов про визнання батьківства або заперечуючи проти позову особи, яка вважає себе батьком дитини, діє як законний представник дитини, відстоюючи інтереси та здійснюючи її суб'єктивні права. І хоча в той самий час вона діє у своїх інтересах, добиваючись участі батька у вихованні та утриманні дитини, цей інтерес носить опосередкований характер.

На нашу думку, позивачем у справах про визнання батьківства є сама дитина. Оскільки позов про визнання батьківства спрямований на встановлення правових відносин між дитиною, народженою поза шлюбом, та її передбачуваним батьком, *право пред'явлення позову належить виключно дитині* (курсив мій. — О. Г. Ж.). При цьому дитину слід розглядати як матеріального позивача у справі про визнання батьківства. Процесуальним позивачем, який завжди діє в інтересах дитини, виступає матір; опікун, піклувальник; особа, яка утримує та виховує дитину. Метою участі останніх у процесі є захист особистих немайнових і майнових прав та інтересів дитини, яка не має можливості особисто захищати свої інтереси.

Фактично закон визнає дитину позивачем, але за умови досягнення нею повноліття. Проте таке положення суперечить ст. 18 СК України, ч. 2 ст. 29 ЦПК України, в яких правом на звернення до суду наділена чотирнадцятирічна дитина.

Слід зазначити, що у ч. 1 ст. 18 СК України закріплено загальне положення щодо процесуальної правосуб'єктності учасника сімейних відносин, який досяг

чотирнадцяти років. При цьому слід звернути увагу на ту обставину, що у ч. 1 ст. 29 ЦПК вказано, що здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді (цивільна процесуальна дієздатність) мають фізичні особи, які досягли повноліття. Щодо неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, то вони можуть бути учасниками цивільних процесуальних відносин, які виникають при розгляді сімейних справ, та особисто здійснювати свої процесуальні права та виконувати свої обов'язки у суді лише у справах, що виникають з відносин, у яких вони особисто беруть участь. При цьому у вказаній нормі ЦПК має місце застереження — «якщо інше не передбачено законом».

Тобто із порівняльного аналізу ч. 1 ст. 18 СК та ст. 29 ЦПК слід зробити такі висновки:

– особа, яка досягла 14 років, може особисто звернутися до суду за захистом свого права (сімейного) чи інтересу за умови їх порушення, невизнання та оспорування;

– особа, яка досягла 14 років, може особисто звернутися до суду лише щодо відносин, у яких вона особисто бере участь, якщо інше не встановлено законом.

Ці дві обставини обов'язково повинні враховуватися неповнолітніми особами, їх законними представниками (адвокатами) при зверненні до суду, а також судом при визначенні процесуальної правосуб'єктності неповнолітньої дитини. При вирішенні цих питань одночасно слід керуватися як ст. 18 СК, так і ст. 29 ЦПК.

Наприклад, за загальним правилом, яке закріплено у ч. 1 ст. 18 СК України, *особа, яка досягла 14 років, має право безпосередньо звернутися до суду за захистом свого порушеного права*. Крім того, вона *особисто бере участь у правовідносинах* (ч. 2 ст. 29 ЦПК) (курсив мій. — О. Г.Ж.), але у таких категоріях справ, як усиновлення, визнання батьківства, така особа не може особисто звернутися до суду, оскільки законом це заборонено. Отже, можна зробити висновок про необхідність комплексного вирішення питання щодо захисту особою, яка досягла 14 років, своїх сімейних прав чи інтересів з урахуванням як норм СК, ЦК, так і ЦПК.

Виникають розбіжності про те, хто ж осіб має право пред'явити позов про визнання батьківства? Якщо відповідно до ч. 3 ст. 128 позов може бути пред'явлений...*дитиною, тільки після досягнення нею повноліття* (курсив мій. — О. Г.Ж.).

Пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 128 СК України, тобто замінити словосполучення «дитиною, яка досягла повноліття» на «неповнолітньою дитиною». Оскільки у ст. 18 СК України чітко вказано, що *особа, яка досягла 14 років, може особисто звернутися до суду за захистом свого права (сімейного) чи інтересу за умови їх порушення, невизнання та оспорування* (курсив мій. — О. Г.Ж.).

Відповідно до ч. 3 ст. 128 СК України позов про визнання батьківства може бути пред'явлений опікуном, піклувальником дитини.

З огляду на зміст ст. 19 та ч. 3 ст. 128 СК України у справах про визнання батьківства орган опіки та піклування не бере участі ні у формі пред'явлення позову на захист прав та інтересів дитини, ні у формі дачі висновку по справі.

Однак заради справедливості варто відзначити, що в п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» (далі — постанова ПВС України № 3) зазначається про необхідність залучення у справу органу опіки та піклування з метою захисту інтересів дитини. При цьому залучення до участі у справі про визнання батьківства представника органу опіки та піклування передбачене тільки в двох випадках: 1) при зверненні до суду особи, на утриманні якої перебуває дитина і яка не є опікуном (піклувальником); 2) при зверненні до суду чоловіка, котрий не перебував у шлюбі з матір'ю дитини, яка (матір) померла чи оголошена померлою, визнана недієздатною, безвісно відсутньою, позбавлена батьківських прав або не проживає з дитиною не менше шести місяців і не виявляє про неї материнської турботи й піклування.

Водночас постає логічне запитання щодо правової підстави залучення суддя-ми представника органу опіки та піклування до участі в цій категорії справ та процесуального статусу останнього. На перший погляд, можна стверджувати, що підстави участі цього органу чітко передбачені в частинах 1 та 3 ст. 45 ЦПК України. Проте детальний аналіз ст. 45 ЦПК України частково спростовує вищенаведене твердження. Так, ч. 1 ст. 45 ЦПК передбачає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування у випадках, встановлених законом, можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб. Проте законом, зокрема ч. 3 ст. 128 СК України, не передбачена можливість звернення органу опіки та піклування до суду на захист прав, свобод та інтересів інших осіб.

Крім того, в ч. 3 ст. 45 ЦПК України зазначається, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування можуть бути залучені до участі у справі або взяти участь у справі за своєю ініціативою для подання висновків на виконання своїх повноважень. Участь зазначених органів у цивільному процесі для подання висновків у справі є обов'язковою у випадках, встановлених законом, або якщо суд визнає це за необхідне. З врахуванням положень чч. 4, 5 ст. 19 СК України можна стверджувати, що закон не визначає участь органу опіки та піклування обов'язковою у справах про визнання батьківства. Проте якщо суд, керуючись ст. 11, ч. 3 ст. 45 ЦПК України, залучає представника органу опіки та піклування для подання висновку на виконання повноважень цього органу або якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє, то участь у справі органу опіки та піклування є обов'язковою.

Отже, законодавець в ч. 3 ст. 45 ЦПК завуальовано передбачає участь органу опіки та піклування у справах про визнання батьківства. На обмеженій участі органу опіки та піклування в цій категорії справ наголошується і в постанові ПВС України № 3. В цьому контексті варто зауважити на необхідності узгодження положень постанови ПВС України № 3 з ст. 11, ч. 3 ст. 45 ЦПК України та ст. 19 СК України [5]

Таким чином, на нашу думку в ч. 3 ст. 45 ЦПК слід передбачити конкретні підстави участі органів опіки та піклування у справах про визнання батьківства і пропонуємо замінити слова «можуть бути залучені...» на «повинні».

Отже, з метою захисту інтересів дитини до осіб, які можуть пред'явити позов про визнання батьківства, доцільно віднести орган опіки та піклування.

Позов про визнання батьківства також може бути пред'явлений особою, яка виховує та утримує дитину (ч. 3 ст. 128 СК).

Сімейне законодавство України не містить дефініції особи, яка утримує та виховує дитину. Крім того, ст. 2 СК України визначаючи коло учасників сімейних відносин, які регулює кодекс, не передбачає такої категорії осіб. З'ясування поняття особи, яка утримує та виховує дитину, сприятиме правильному встановленню наявності чи відсутності в цієї особи права пред'явлення позову про визнання батьківства.

В теорії сімейного права питання юридичної природи особи, яка утримує та виховує дитину, не розкрито. Аналіз більшості науково-практичних коментарів СК України [2, с. 207–210; 3, с. 260–265; 4, с. 356–360] засвідчує той факт, що науковці ухиляються від можливості висловити свою думку відносно розуміння особи, яка утримує та виховує дитину, як ініціатора судового процесу в справах про визнання батьківства.

Розробники постанови ПВС України № 3, не роз'яснюючи суті, оперують терміном «інша особа, на утриманні якої перебуває дитина». При цьому відповідно до абз. 1 п. 5 постанови правом на звернення до суду з позовом про визнання батьківства наділена саме особа, на утриманні якої перебуває дитина, незважаючи на те, що ч. 3 ст. 128 СК України закріплює право пред'явлення такого позову за особою, яка утримує та виховує дитину (курсив мій. — *О. Г. Ж.*). Як бачимо, намагання розкрити поняття «особі, яка утримує та виховує дитину» за допомогою роз'яснення Верховного Суду України фактично виявило «слабкі місця» в практичному розумінні нормативних положень.

На наше переконання при визначенні узагальнюючої категорії «особа, яка утримує та виховує дитину» у сімейному законодавстві доцільно враховувати підставу виникнення між фізичною особою та дитиною відносин утримання та виховання. [6, с. 131–142]

Поняттям «особа, яка утримує та виховує дитину», яке вживається в СК України, охоплюються такі особи: баба, дід, прабаба, прадід, брат, сестра, мачуха, вітчим, особа, яка взяла у свою сім'ю дитину, патронатний вихователь, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу. Проте не всі з перелічених осіб, які утримують та виховують дитину, можуть бути ініціатором позовного провадження у справі про визнання батьківства. Пред'явити в якості особи, яка утримує та виховує дитину, позов про визнання батьківства мають право баба, дід, брат, сестра, особа, яка взяла у свою сім'ю дитину. Таким правом наділені й патронатний вихователь, прийомні батьки, батьки-вихователі дитячого будинку сімейного типу, але з врахуванням положень СК України ці особи звертаються до суду з позовом про визнання батьківства як опікуни або піклувальники.

На наше переконання, законодавцю доцільно відмовитися від такого загального та в певній мірі оціночного поняття, як «особа, яка утримує та виховує дитину». Замість словосполучення «особа, яка утримує та виховує дитину» в ч. 3 ст. 128 СК України необхідно чітко перелічити осіб, які мають право пред'явити позов про визнання батьківства. Так, крім матері, особи, яка вважає себе батьком дитини, опікуна, піклувальника дитини, самої дитини, яка досягла повноліття, до осіб, які мають право пред'явити позов, можна віднести бабу, діда, брата, сестру, патронатного вихователя, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу.

Відповідно до ч. 3 ст. 128 СК України позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини, у випадку якщо мати відмовляється від подачі спільної заяви про реєстрацію народження в Державний орган реєстрації актів цивільного стану або відомості про батька у книзі реєстрації народжень відсутні. Отже, особа, яка вважає себе батьком дитини, має право пред'явити позов про визнання свого батьківства, і тоді відповідачем у справі виступатиме мати дитини.

Виходячи з аналізу цієї ж норми, можна дійти висновку, що батько виступає позивачем у справі про визнання батьківства. Однак дискусійним є питання стосовно процесуального становища батька як позивача, а саме на захисті чітких інтересів він виступатиме у даній категорії справ. Адже він звертається до суду ще в статусі «можливого» батька і в першу чергу захищає свої інтереси. *Тому виступати процесуальним позивачем в інтересах дитини, як це передбачено ст. 39 ЦПК України, тобто визнаватися законним представником дитини, він не може* (курсив мій. — О. Г.Ж.). Навіть до моменту прийняття судом рішення про визнання батьківства стосовно дитини, він не може займати становища процесуального представника дитини. Таким чином, батько, як позивач у справі про визнання батьківства, виступає на захисті виключно своїх інтересів. Аналіз судової практики у даній категорії справ підтверджує вищенаведену думку, тобто у справах про визнання батьківства позивачем завжди виступає батько, а відповідачем — мати, як законний представник прав та інтересів дитини [7].

Висновки. Зважаючи на викладене, можна сформулювати декілька висновків:

1. Позивачем у справах про визнання батьківства є сама дитина. Право пред'явлення позову належить тільки дитині, оскільки вона є стороною спірного правовідношення.

Матеріальним позивачем у справах про визнання батьківства є дитина. Процесуальним позивачем, який завжди діє в інтересах дитини, — виступає матір; особа, яка вважає себе батьком; опікун, піклувальник; особа, яка утримує та виховує дитину. Метою участі останніх у процесі є захист особистих немайнових і майнових прав та інтересів дитини, яка не має можливості особисто захищати свої інтереси.

2. Частина 3 ст. 128 СК України суперечить ст. 18 СК України, ч. 2 ст. 29 ЦПК, в яких правом на звернення до суду наділена чотирнадцятирічна дитина.

на. Оскільки ст. 18 СК вважається загальною, то ст. 128 є винятком, але таке обмеження прав дитини деякою мірою суперечить логіці. Повнолітній особі батько менш потрібний, ніж чотирнадцятирічній, яка потребує у цьому віці батьківського піклування та має право на утримання від нього аліментів. При цьому відповідачем буде можливий батько.

Таким чином, пропонуємо внести зміни до ч. 3 ст. 128, тобто замінити словосполучення «дитиною, яка досягла повноліття» на «неповнолітньою дитиною».

3. Законодавець в ч. 3 ст. 45 ЦПК завуальовано передбачає участь органу опіки та піклування у справах про визнання батьківства. На обмеженій участі органу опіки та піклування в цій категорії справ наголошується і в постанові ПВС України № 3. В цьому контексті варто зауважити на необхідності узгодження положень постанови ПВС України № 3 з ст. 11, ч. 3 ст. 45 ЦПК України.

Таким чином, на нашу думку, в ч. 3 ст. 45 ЦПК слід передбачити конкретні підстави участі органів опіки та піклування в даних категоріях справ і пропонуємо замінити слова «можуть бути залучені...» на «повинні».

Отже, з метою захисту інтересів дитини до осіб, які можуть пред'явити позов про визнання батьківства, доцільно віднести орган опіки та піклування.

4. На наше переконання законодавцю доцільно відмовитися від такого загального та в певній мірі оціночного поняття, як «особа, яка утримує та виховує дитину». Замість словосполучення «особа, яка утримує та виховує дитину» в ч. 3 ст. 128 СК України необхідно чітко перелічити осіб, які мають право пред'явити позов про визнання батьківства. Так, крім матері, особи, яка вважає себе батьком дитини, опікуна, піклувальника дитини, самої дитини, яка досягла повноліття, до осіб, які мають право пред'явити позов, можна віднести бабу, діда, брата, сестру, патронатного вихователя, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу.

5. Відповідно до ч. 3 ст. 128 СК України позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини. Останній займає місце позивача у справі і звертається в суд виключно за захистом своїх прав та інтересів. Відповідачем у даному випадку виступатиме мати дитини як процесуальний представник прав та законних інтересів дитини.

Література

1. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар / [О. О. Кармаза, В. О. Коцюба, О. М. Клименко та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К.: Видавець Фурса С. Я.: КНТ, 2008. — 1248 с.
2. Кошкин В. М. Судебное установление отцовства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Кошкин В. М. — Свердловск, 1972. — 13 с.
3. Матерова М. В. Судебное рассмотрение дел об установлении отцовства / Матерова М. В. — М., 1982. — 68 с.
4. Тадевосян В. С. Гражданско-процессуальные нормы в законодательстве о браке и семье // Советское государство и право. — 1970. — № 3. — С. 61.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.>

sourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/2087068D9528277DC325718F0027174A?OpenDocument&Collaps eView&RestrictToCategory=2087068D9528277DC325718F0027174A&Count=500&

6. Логвінова М. В., Ганкевич-Журавльова О. М. Окремі аспекти пред'явлення позову про визнання батьківства особою, яка утримує та виховує дитину // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст]: Збірник наукових статей / Логвінова М. В., Ганкевич-Журавльова О. М. — Випуск 26. — Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. — 275 с.
7. <http://reyestr.court.gov.ua/>

Анотація

О. М. Ганкевич-Журавльова. Про осіб, які мають право пред'явлення позову про визнання батьківства. — Стаття.

Стаття присвячена теоретико-правовому дослідженню кола осіб, які мають право пред'являти позов про визнання батьківства. У дослідженні автором запропоновано внести зміни до чинного Сімейного кодексу України з метою усунення проблем, які виникають при посиланні на ч. 3 ст. 128 СК, відповідно до якої позов про визнання батьківства може бути пред'явлений: матір'ю; опікуном, піклувальником; особою, яка утримує та виховує дитину; а також самою дитиною, яка досягла повноліття та особою, яка вважає себе батьком дитини.

Ключові слова: позов про визнання батьківства, орган опіки та піклування, пред'явлення позову, батьківство, матеріальний позивач, процесуальний позивач.

Анотация

О. М. Ганкевич-Журавлев. Лица, которые имеют право предъявления иска об установлении отцовства. — Статья.

Статья посвящена теоретико-правовому исследованию круга лиц, которые имеют право предъявлять иск о признании отцовства. В исследовании автором предложено внести изменения в действующий Семейный кодекс Украины с целью устранения проблем, которые возникают при ссылке на ч. 3 ст. 128 СК, в соответствии с которой иск об установлении отцовства может быть предъявлен: матерью; опекуном, попечителем; лицом, которое содержит и воспитывает ребенка; а также самим ребенком, который достиг совершеннолетия, и лицом, которое считает себя отцом ребенка.

Ключевые слова: иск о признании отцовства, орган опеки и попечительства, предъявления иска, отцовство, материальный истец, процессуальный истец.

Summary

O. M. Hankevich-Zhuravlova. About persons which have a right for putting an action about confession of paternity. — Article.

The article is devoted to teoretiko-legal to research circles of persons, which have a right to put an action about confession of paternity. In research an author it is suggested to bring in change in the operating Domestic code of Ukraine with a purpose removals of problems, which arise up at reference on a ch.3 item 128 SK, which action about confession of paternity can be put an in accordance with: matiryu; by a guardian, trustee; by a person which retains and educates a child; and also by a child, which attained majority and by a person which considers itself the father of child.

Keywords: awsuit about confession of paternity, organ of guardianship and anxiety, putting an action, paternity, financial plaintiff, judicial plaintiff.